

AUTIZM SINDROMLI BOLALARNI MAKTAB TA'LIMIGA TAYYORLASH

Nabiyev Ravshanjon Shavkatjon o'g'li

Qo'qon DPI Maxsus pedagogika kafedrasi o'qituvchisi

Quchqorova Farida Erkin qizi

Qo'qon DPI Oligofrenopedagogika yo'nalishi 2-kurs talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada autizm sindromiga chalingan bolalarni maktab ta'limiga tayyorlash va ularda uchraydigan muloqot xususiyatlari ilmiy va nazariy jihatdan atroflicha keltirib o'tilgan. Ularda uchraydigan muloqotning turli xususiyatlari haqida maktabga tayyorlash ishlari xususida so'z yuritilgan. Autizm sindromli bolalarni maktabga tayyorlashda turli usul va vositalar foydalanilgan. Muloqotning psixologo-pedagogik usullari orqali autizm sindromli o'quvchilar o'rganilishi ochib berilgan.

Kalit so'zlar. Autizm, muloqot, nutq faoliyati, bilish jarayonlari, spektr, maktab ta'limi, xulq-atvor, diqqat, xotira, tafakkur.

Bugungi kunda autizm tushunchasi barchani diqqat markazida bo'lmoqda. Autizm tushunchasi autos - o'zim degan ma'noni anglatadi. Autizm tushunchasini o'rganish davomida uning tarixiga nazar tashlash zarur. Leo Kanner birinchi marta 1943-yilda bu holatni tasvirlab berdi. U bunday bolalarni aniqlaydigan bir qator xususiyatlarni sanab o'tdi. Shunday qilib, autizm tashxisi tarixi 1943-yilda boshlangan. O'shandan beri aniqlangan alomatlarida jiddiy o'zgarishlar ro'y berdi va bugungi kunda autizm quyidagi asosiy xususiyatlarga ega: buzilgan ijtimoiy shovqin, buzilgan og'zaki va og'zaki bo'lmagan aloqa va xatti-harakatlar takrorlanuvchi darajada cheklangan. Autizm (yunoncha autos - o'z-o'zidan) - bu haqiqatdan uzilish, tashqi dunyodan izolyatsiya bo'ish. "Autizm" atamasi birinchi marta ishlatilgan Nemis psixiatri Eygen Bleyler 1911-yilda simptomni aniqlash uchun shizofreniya bilan og'rigan kattalar bemorlar, bu o'zini parvarish qilish shaklida namoyon qiladi. Inson tashqi voqelikdan o'z xayollari dunyosiga g'arq bo'ladi. Ushbu atama bugungi kungacha butun dunyoda qo'llanilishiga qaramay aniq bir sababi aniqlanmagan. Bleyler tomonidan taklif qilingan asl klinik ta'rifi Chet elda psixiatriya, autizm xulq-atvor nuqtai nazaridan haqiqatdan uzoqlashish sifatida qaraladi ongli yoki ongsiz himoya sifatida ichki tajribalar dunyosiga aqliy og'riqlarga qarshi qurilma, odamga undan qochish imkonini beradi unga nisbatan chidab bo'lmas holatlarni namoyon qiladi. Rus psixiatriyasida autizm ta'rifiga yondashuv ham xarakterlidir. Shunday qilib, V.P.Osipov autizmni "ajralish" deb ta'riflagan. "Men" ongini va butun shaxsiyatni buzishning bir turi, adekvat atrofdagi dunyoga o'rnatish. Muallifning ta'kidlashicha, autistik bemorlar

chekinish va dunyoning qolgan qismidan begonalashgan (Shlyarovskiy, 1928). Bir asr davomida "autizm" atamasi psixiatriyada yetarlicha ishlatilgan keng miqyosda, belgi va shaxsning ehtiyoji yo'qligi sifatida harakat qiladi qo'shma faoliyat va yopiq turmush tarzi va ularga og'riqli sho'ng'ish fikrlar, o'z-o'zini anglashning buzilishi va qo'shimcha ravishda psixologik himoya usuli xos. Hozirgacha "autizm" nima haqida aniq fikr yo'q. Autizm muammosi aloqa muammosi bilan chambarchas bog'liq - asosiy kategoriya o'rganish psixologiyada keng tarqalgan psixologik fan. Muloqot kategoriyasining umumiy psixologik tamoyillariga asoslanib, V.E. Kogan autizm ta'rifini taklif qildi, bizning fikrimizcha, uni eng aniq aks ettiradi. Mohiyati: autizm - bu psixopatologik sindrom asosiy asosida shakllangan aloqa etishmasligi bilan tavsiflanadi tizimli buzilishlar yoki aloqa uchun zaruriy shartlarning notekis rivojlanishi va fikrlash va xatti-harakatlarga aloqaning tartibga soluvchi ta'sirini ikkilamchi yo'qotish.

Muloqot uchun zarur shartlar tushuniladi:

- adekvat idrok etish imkoniyati va axborotni talqin qilish;
- ifodali aloqa vositalarining yetarliligi va adekvatligi;
- fikrlash va xulq-atvorga tartibga soluvchi ta'siri bilan o'zaro tushunish;
- adekvat rejalashtirish va xulq-atvorning moslashuvchan o'zgarishi, tanlov imkoniyati muloqot usuli va uslubi.

Shunday qilib, autizm aqliy rivojlanish buzilishi sifatida qaraladi. shaxsiyat, uning asosiy ko'rinishlari bilan muloqot qilish jarayonining buzilishi tashqi dunyo va boshqalar bilan hissiy aloqalarni o'rnatishdagi qiyinchiliklar odamlar. Bolada erta yoshda paydo bo'ladigan autizm erta bolalik deb ataladi autizm (RDA). Bu aqliy rivojlanishning alohida anomaliyasi bo'lib, unda mavjud kommunikativ xatti-harakatlarning doimiy va o'ziga xos buzilishi, hissiy bolaning tashqi dunyo bilan munosabati. RDA ning asosiy xususiyati kontaktsizdir hayotning birinchi yilida allaqachon aniqlanishi mumkin bo'lgan bola, lekin ayniqsa aniq 2-3 yoshda o'zini namoyon qiladi.

Hozirgi vaqtda erta tushunish uchun ko'plab nazariy yondashuvlar mavjud bolalik autizmi. Ularni yaxshiroq bilish uchun siz bilan bog'lanishingiz kerak xorijiy va mahalliy erta bolalik autizmi muammosini o'rganish tarixi psixiatriya va psixologiya. V.M.Bashina buni o'rganishning shakllanishida to'rtta asosiy bosqichni belgilaydi. Birinchi, prenozologik, XIX asr oxiri - XX asr boshlari bilan tavsiflanadi yolg'izlik va g'amxo'rlik uchun aniq istagi bo'lgan bolalar haqida bir nechta eslatmalar atrofdagi dunyo bilan o'zaro munosabatdan. O'sha davrning tibbiy adabiyotida bilan bog'liq holda bolalarning autistik xulq-atvorining individual tavsiflarini topishingiz mumkin tug'ma miya kasalliklari, aqliy zaiflik. Maxsus qiziqish yovvoyi tabiat tarixini tasvirlagan doktor E.M.Itard (E.M.Itard) asarlarini taqdim eting o'g'il Viktor, 11-12 yoshida Aveyron o'rmonlarida ushlangan va ushlanmagan odamlar bilan muloqot

qilish. Maxsus o'qitish usullari yordamida Viktor ularning ijtimoiy xulq-atvorini sezilarli darajada rivojlantirishga muvaffaq bo'ldi. Autizm-bu asosan rivojlanishning buzilishi bo'lib, u asosan ijtimoiy o'zaro ta'sir va aloqa kabi sohalarda ozmi-ko'pmi jiddiy qiyinchiliklarning mavjudligi, shuningdek takrorlanadigan va cheklangan xatti-harakatlarning paydo bo'lishi bilan tavsiflanadi. Odatda birinchi alomatlar uch yoshga to'lgunga qadar sezilishi mumkin. Autizm spektri buzilishi juda xilma-xil alomatlarga ega bo'lishi mumkin va nima uchun paydo bo'lishi yoki ularni qanday davolash kerakligi aniq emas. Hozirgi vaqtda ular genetik va ekologik omillarning kombinatsiyasidan kelib chiqishi mumkin, deb ishonishadi va homiladorlik paytida spirtli ichimliklar yoki kokain kabi ba'zi moddalarga ta'sir qilish bolada ulardan birini rivojlanish ehtimolini oshirishi ma'lum. Autizm inson miyasining ma'lumotni ishlashiga ta'sir qiladi, ammo bu qanday sodir bo'lishi aniq ma'lum emas. Semptomlar biz duch keladigan autizm spektrining buzilishiga qarab ozmi-ko'pmi shiddatli bo'lishi mumkin: masalan, mutaxassislar Asperger va autizmning o'zini farqlaydilar. Bugungi kunda autizmni davolashning ma'lum bir usuli yo'q, garchi nutq yoki xulq-atvor terapiyasining ayrim turlari ushbu kasallikka chalingan odamlarga normal hayot kechirishga yordam beradi. Boshqa tomondan, ba'zi odamlar bu kasallik emas, balki ishlashning boshqa usuli, shuning uchun uni hal qilishga urinishdan ko'ra uni qabul qilish kerak, deb hisoblashadi. Bugungi kunda autizm butun dunyo bo'ylab taxminan 25 million kishiga ta'sir qiladi va 1960-yillardan boshlab bu raqamlar ko'payib bormoqda.

Autizm belgilari: Autizm o'ta o'zgaruvchan kasallik bo'lib, shuning uchun har bir odamda turli xil alomatlar va turli darajalar mavjud. Shu sababli, tashxis odatda ma'lum bir alomatga bog'liq emas, balki odamning ushbu kasallikka duchor bo'lish ehtimoli katta yoki kichikligini ko'rsatadigan bir nechta belgilar mavjudligiga bog'liq. Autizm belgilari asosan to'rt yo'nalishda tasniflanadi: ijtimoiy rivojlanish, aloqa, takrorlanadigan xatti-harakatlar va boshqa alomatlar. Keyin ularning har biri nimani o'z ichiga olganini bilib olamiz. Ijtimoiy rivojlanish. Autizm va boshqa rivojlanish buzilishlarini farq qiluvchi asosiy omillardan biri bu ijtimoiy taraqqiyotda defitsitlarning mavjudligidir. Ushbu kasallikdan aziyat chekadigan odamlar boshqalar bilan o'zaro munosabatlarning boshqalarni odatiy deb biladigan jihatlarini tushunishda ozmi-ko'pmi jiddiy qiyinchiliklarga duch kelishadi. Ijtimoiy rivojlanishdagi bu nuqson hayotning birinchi yillaridanoq sezila boshlaydi. Otistik bolalar ijtimoiy ogohlantirishlarga kamroq e'tibor berishadi, kamroq tabassum qilishadi va o'z ismlariga nisbatan shiddat bilan javob berishmaydi. Ushbu birinchi tafsilotlar tobora kuchayib bormoqda, chunki ular ushbu kasallikka chalingan odamlarning ijtimoiy muhitda Autizm spektrining buzilishi ijtimoiy rivojlanishning ko'p jihatlariga ta'sir qiladi. Masalan, ushbu turdagi muammolarga duch kelgan odamlar boshqalarning ko'ziga qarashda qiynalishadi, odatdagidan ko'ra kamroq hamdard bo'lishadi va

boshqalarning his-tuyg'ularini tan olish yoki ularni haqiqiy deb qabul qilishda qiyinchiliklarni namoyon etishadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. –Т.: “Ўзбекистон”, 1992 й.
2. Ўзбекистон Республикасининг "Таълим тўғрисида"ги Қонуни. Т.: "2020 й. [хттпс://www.lex.uz/asq/16188](http://www.lex.uz/asq/16188)
3. Ўзбекистон Республикасининг « Бола ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисида»ги Қонуни. Т.: 2008 йил.
4. Shavkatjon o'gli, Nabiye Ravshanjan. "METHODS OF STUDYING THE EDUCATIONAL ACTIVITY OF MENTALLY WEAK STUDENTS OF Q HOME CLASS ON THE BASE OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES."
5. O'gli, Nabiye Ravshanjan Shavkatjon. "Methods of studying the educational activity of mentally weak students of Q home class on the base of innovative technologies." *Asian Journal of Multidimensional Research* 11.12 (2022): 21-25.
6. Shavkatjon o'gli, Nabiye Ravshanjon. "INTELEKTIDA NUQSONI BO'LGAN O'QUVCHILARNING XULQ-ATVORINING O'ZIGA XOSLIGI." (2023): 140-145.
7. Shavkatjon o'gli, Nabiye Ravshanjon. "TA'LIM JARAYONIDA AUTIZMLI FARZAND TARBIYALAYOTGAN OTA-ONALAR BILAN ISHLASH USULLARI." (2023): 128-132.
8. Shavkatjon o'g'li, Nabiye Ravshanjon. "CONDUCT A CULTURE OF STUDENTS WHO ARE DEFICIENT IN INTELLIGENCE THE WAY OF THE FORMATION." *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal* 11.3 (2023): 551-557.
9. Nabiye, Ravshanjon, and Otabek Ahmadaliyev. "МАКТАБГАЧА YOSHDAGI AQLI ZAIF BOLALARNING NUTQ XUSUSIYATLARINI YANADA TAKOMILLASHTIRISH." *Евразийский журнал академических исследований* 3.10 (2023): 363-367.
10. Nabiye, Ravshanjon, and Otabek Ahmadaliyev. "МАКТАБГАЧА YOSHDAGI AQLI ZAIF BOLALARNING NUTQ XUSUSIYATLARINI YANADA TAKOMILLASHTIRISH." *Евразийский журнал академических исследований* 3.10 (2023): 363-367.
11. Shavkatjon o'g'li, Nabiye Ravshanjon. "Boshlang'ich Sinf Aqli Zaif O'quvchilar Nutqini O'qitish." *Research And Education* 1.1 (2022): 263-267.
12. O'gli, Nabiye Ravshanjon Shavkatjon, and Quchqorova Farida Erkin Qizi. "Features of the Higher Nervous Activity and Psychic Processes of Students with Intellectual Deficiencies." *Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching* 19 (2023): 146-151.

13. Nabiyev, R. Sh. "MAKTABGACHA YOSHDAGI AQLI ZAIF BOLALARNING SHAXSI VA SHAXSLARARO MUNOSABATI XUSUSIYATLARINI O'RGANISH METODLARI." *Science Promotion* 1.2 (2023): 129-134.

14. Ogli, Nabiyev Ravshanjon Shavkatjon, and Ortiqboyeva Parizoda Ismoiljon Qizi. "Families of Children with Defects in the Development of Pedagogical-Psychological Work." *Journal of Pedagogical Inventions and Practices* 19 (2023): 143-146.

15. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги "Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида"ги 4947-сон Фармони.

16. Сборник материалов ИИ научно-практической конференции с международм участием «Семья особого ребенка» (19 ноября 2020 г., г. Москва)

17. Ауталипова У.И. Психолого-педагогические проблемы в воспитании детей дошкольного возраста в условиях семи. В сб. мат-лов межд.конф. «Новие подходи и пути обучения, воспитания, коррекции и интегратсии детей с проблемами в развитии». Бишкек, 1998.

18. Васильева, А.К. Структура семьи. // А.К. Васильева М.: Педагогика, 1988. – 164с.

19. Венгер, Л.А., Домашняя школа. // Л.А. Венгер М.: Просвещение, 1994. – 352с.

20. Воспитание и обучение детей во вспомогательной школе./Под ред. В.В. Воронковой. М.: Школа – Пресс, 1994. – 190 с.